

La Guerra Gran a l'abric de la historiografia catalana

Ma. Betlem Castellà i Pujols
Universitat Autònoma de Barcelona

Resum

La historiografia catalana de la Guerra Gran s'ha trobat malauradament sempre a l'ombra de dues grans guerres, que han acaparat majoritàriament l'atenció dels historiadors d'ací i de l'estranger: la Guerra de Successió, en què es perderen les llibertats de Catalunya, i la Guerra del Francès, en què transcorregueren els inicis de la Revolució liberal espanyola. No obstant això, la Guerra Gran s'ha caracteritzat també, fins els anys seixanta d'aquest segle, per servir a un discurs polític, ja sia reaccionari, catalanista o liberal. Tanmateix, els historiadors catalans de finals d'aquest segle han sabut atorgar-li la importància que mereixia i desabillar-la dels tòpics que majoritàriament l'han acompanyat d'ençà de 1793-1795.

Paraules clau: historiografia catalana, Guerra Gran, segles XVIII, XIX i XX.

Resumen. *La «Guerra Gran» al abrigo de la historiografía catalana*

La historiografía catalana de la «Guerra Gran» se ha encontrado, desafortunadamente, siempre a la sombra de dos grandes guerras, que han acaparado mayoritariamente la atención de los historiadores de aquí y del extranjero: la Guerra de Sucesión, donde se perdieron las libertades de Cataluña, y la Guerra de la Independencia, donde transcurrieron los inicios de la Revolución liberal española. A pesar de ello, la «Guerra Gran» se ha caracterizado también, hasta los años sesenta de este siglo, por servir a un discurso político, ya sea reaccionario, catalanista o liberal. No obstante, los historiadores catalanes de finales de este siglo han sabido otorgarle la importancia que merecía y desatroparla de los tópicos que mayoritariamente la habían acompañado desde 1793-1795.

Palabras clave: historiografía catalana, «Guerra Gran», siglos XVIII, XIX y XX.

Abstract *The «Guerra Gran» in the perspective of Catalan historiography*

Catalan historiography of the «Guerra Gran» has always been unfortunately found in the shadow of two great wars, which have monopolised the national and foreign historians' attention: the Succession War where Catalonia liberties were lost, and the Independence War where the Spanish Liberal Revolution started. However, the «Guerra Gran» has also been characterised until the 60's of this century, to be useful for a political speech: reactionary, catalan nationalism or liberal. But catalan historians from the end of this century knew how to give the importance that the war deserved and save it of the topics which have gone with it from 1793-1795.

Key words: Catalan historiography, «Great War», centuries XVIII, XIX and XX.

Sumari

La Guerra Gran a la Catalunya de finals del segle XVIII	La Guerra Gran a la Catalunya de la primera meitat del segle XX
La Guerra Gran a la Catalunya del segle XIX	La Guerra Gran a la Catalunya de la segona meitat del segle XX

La Guerra Gran a la Catalunya de finals del segle XVIII

Quan va esclatar la Guerra Gran a mitjans de 1793, i homes i cabals foren mobilitzats a toc de sermó per fer front als «perversos» francesos decidits a:

[...] dar la ley á todo el mundo, ò por mejor decir, de trastornar todo el mundo para establecer las leyes y máximas de su fantasía (Armañá, 1793: 1),

els pocs nassos dels homes de lletra dedicats a la història continuaven encara, majoritàriament, entaforats entre els relligats de paper groguenc de la documentació original de l'edat mitjana. Algunes vegades, amb la intenció de comprovar-ne l'autenticitat, segons el corrent del criticisme; altres, amb la finalitat d'ordenar-los i arxivar-los (Grau, 1992); i altres, amb l'interès d'observar-los a la llum dels criteris de la raó i de la lògica arran de la influència de la il·lustració. De manera que, aquests nassos amagats entre la paperassa antiga deixaren per a la posteritat la tasca d'escriure una història dels fets que se succeïen al Principat entre els anys de 1793 i 1795, quan la nació veïna portava quatre anys de Revolució i de lluita per aconseguir, entre altres coses, la instauració dels drets de l'home i del ciutadà.

Així doncs, caldrà esperar al segle XIX per trobar els primers escrits referents a la Guerra Gran; la majoria d'aquests, entre les primeres històries de Catalunya i de comarques¹. Tanmateix, no serà necessari recórrer a aquest segle de Renaixença i d'inicis del catalanisme polític, per trobar algunes explicacions sobre els fets transcorreguts a la fi del XVIII, ja que puix que els eclesiàstics del Principat encarregats per les instàncies oficials d'obtenir voluntaris i recursos per a la guerra, així com també d'elaborar un discurs contrarevolucionari capaç de frenar les noves idees, es dedicaren a explicar en els seus sermons, des de l'altar, els successos de la guerra tenyint-los, la majoria de vegades, amb color de patriotisme i d'ideologia reaccionària.

Con tan manifiesto peligro —es preguntava, l'arquebisbe de Tarragona— ¿podrá cesar mi afecto de clamar, excitando mas y mas vuestro zelo, vuestro amor á la religión, al Rey, á la patria, y á vosotros mismos, para libraros de su furor? [...]. Pero ¿quién ignora quanto peligran en esta guerra las almas, la santa iglesia, y la sagrada religión de que soy ministro? La guerra que hace casi á toda la christiandad la nación francesa, ó por mejor decir, su iniqua Convención, puede y debe llamarse con toda propiedad persecución de la religión christiana (Armañá, 1794: 2-3).

1. Vegeu per a les històries de Catalunya: Balaguer, 1863; Bofarull, 1878; Aulèstia, 1887. I per a les històries de comarques: Pella, 1883; Paluzie, 1860.

De fet, la redacció d'alguns successos sobre la guerra no fou tasca exclusiva-ment d'eclesiàstics, ja que la publicística de fil i cordill, feta sovint per versaires de professió, es veié envaïda per plecs poètics dedicats a la Guerra Gran. Homes de lletra, majoritàriament cultes, foren els qui elaboraren aquesta publicística amb més intenció d'adoctrinar i de mobilitzar la població amb discurs reaccionari (Cahner, 1998) que no pas de satisfer les possibles curiositats dels ciutadans del Principat respecte als successos ocorreguts a la ratlla de França. No obstant això, els fulls esgrogueïts dels sermons eclesiàstics i de la publicística de fil i canya no foren pas els únics que serviren de suport a un discurs contrari a la Revolució Francesa i defensor de l'Antic Règim polític, econòmic i social a partir del lema: Déu, Pàtria i Rei. Els dietaris d'aquesta època i els llibres de memòries es feren també ressò del missatge que les instàncies oficials i eclesiàstiques propagaven amb certa insistència, probablement, pel caràcter conservador de les plomes que omplien, de tant en tant, les seves pàgines².

Tanmateix, aquest discurs, contrari als esdeveniments revolucionaris, no fou capaç de frenar, malgrat l'obstinació de la jerarquia política i eclesiàstica, l'arribada de notícies i escrits que acabarien semblant, per aquell temps, la llavor de la Revolució. I així ho feia evident un canonge, resident a Madrid, en una carta dirigida a un seu amic:

Quando vengas no conocerás este mundillo. Pasó el siglo de la literatura [...] Todos se han metido de hoz a coz a políticos. Todo es hablar de noticias, de reformas, de arbitrios, etcétera. Vente, pues, con literaturas a esa genticilla y ya no entenderán tu lenguaje. Hasta los mozos de esquina compran *La Gaceta*. En las tabernas y en los altos estrados, junto a la Mariblanca y en el café, no se oye más que batallas, revolución, convención, representación nacional, libertad, igualdad. Hasta las putas te preguntan por Robespierre y Barrère, y es preciso llevar una buena dosis de patrañas gacetales para complacer a la moza que se corteja. ¿Crees recargado este retrato? pues ven acá y verás lo que es bueno (Higuerela del Pino, 1989: 566).

Tot amb tot, sermons eclesiàstics, publicística de fil i canya, dietaris i memòries, il·lustren un apassionant —malgrat que senzill i perillós— esbos sobre la significació de la Guerra Gran i de la Revolució Francesa, i ens ajuden a concloure que els historiadors del segle XVIII no restaren pas massa interessats a explicar els fets contemporanis, potser per sentir, talment com assenyala Miquel dels Sants Oliver en el seu llibre *Catalunya en temps de la Revolució Francesa* que

[...] la història, com més acostada a nosaltres, fa de més mal escriure en certs aspectes. Perque [...] ja no's tracta del esquelet ni del fòssil, sinó del cadavre encara calent qu'es precís estudiar y fer reviure ab tota la seva integritat biològica y activa, no simplement anatòmica. Així pot dirse d'aquests anys de Catalunya en temps de la gran Revolució y encara de tot el segle XVIII, després de la cayguda de la nostra nacionalitat (Oliver, 1911-12: 7).

2. Pel que fa a dietaris i memòries, vegeu Maldà, 1987; AHCB-ms. A-165; Simón, 1989; Furriols, 1958-60; Godoy, 1839 i Coroleu, 1888.

Així doncs, caldrà esperar als autors de les històries de Catalunya i de comarques del XIX per trobar la història de la Guerra Gran, a pesar de no tenir aquests, talment com ressenyava Jaume Vicens i Vives, ni idea de l'ofici d'historiador, ni mètode, ni «model» (Grau i López, febrer de 1991: 66). Ja que, segons Vicens, l'historiador del XIX,

[...] si era federal prenia qualsevol document d'arxiu i, mutilat o no, el catapultava contra la monarquia centralitzadora; si venia de les files carlines, exaltava un altre retall de paper com a símbol de la grandesa de les antigues institucions de la terra, que pel sol fet de l'antigor eren les més perfectes i justes del món; si sentia en el seu cor la fiblada regionalista, es feia un deure combatre contre les nefastes influències del Ponent peninsular. I tot plegat es cuinava amb molts adjectius i frases declamàtòries, que tan plaïen als paladars de l'època de la Restauració (Grau i López, 1991: 66).

La Guerra Gran a la Catalunya del segle XIX

Feia més de cent anys que havia finit la Guerra Gran quan Miquel dels Sants Oliver, a l'inici del seu llibre *Catalunya en temps de la Revolució Francesa*, escrivia:

Comptades són les referències de les històries generals d'Espanya als fets de Catalunya en semblant època. Una quartilla de paper sobra per a extractar lo que diuen en Lafuente y en Víctor Gebhart, si es descompta l'espai que destinen a la guerra del Rosselló, tractada militarment. No molt més explícits resulten els historiadors monogràfics del regnat de Carles IV, com Andréu Muriel o'l general Gómez de Arteche, y en poch els aventatgen les històries particulars de Catalunya. Fòra lo que's refereix a la dita campanya contra la Convenció (1793-1795) y a les batalles y moviments dels exèrcits, lo demés pot reduhirse a una trentena de ratlles (Oliver, 1911-12: 5-6).

Resulta, doncs, evident a partir d'aquestes línies de Miquel Oliver, que per als investigadors isolats i autodidactes de l'últim terç del segle passat —talment com definia Rovira i Virgili els historiadors catalans d'aquest període (Rovira, 1924)— els fets entorn de la Revolució Francesa no despertaven gaire interès. Exceptuant-ne els esdeveniments bèl·lics de la Guerra Gran que podien esdevenir dignes de lloança per omplir les pàgines, inicialment, d'una primera *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*

[...] escrita para darla a conocer al pueblo recordándole los grandes hechos de sus ascendientes en virtud, patriotismo y armas, y para difundir entre todas las clases el amor al país y la memoria de glorias pasadas (Balaguer, 1863: 3).

Tanmateix, caldria dir que no tan sols existí una manca d'interès per part de la historiografia catalana del XIX, pels fets entorn de la Revolució francesa o pel regnat de Carles IV a Catalunya —talment com deia Miquel Oliver— sinó que existí una manca de curiositat per tots aquells fets que se succeïren a partir de 1714 quan s'esdevingué, a la fi de la Guerra de Successió, el triomf de la monarquia

absolutista i centralista dels Borbons, i l'abolició de les lleis i institucions del govern català. I és significatiu d'aquest desinterès l'inici del capítol de Víctor Balaguer dedicat a Ferran VI, Carles III i Carles IV en la seva *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*:

Como no es la historia de España la que se escribe hay que abrazar por medio de una rápida ojeada los sucesos de las épocas de Fernando VI, Carlos III y Carlos IV. Cataluña en ellos no tiene historia (Balaguer, 1863: 393).

Sens dubte, els historiadors de la Renaixença es trobaren molt més interessats a redactar una primera història general de Catalunya i a escriure les gestes i glòries passades d'una època medieval que no pas a esbrinar quins motius provocaven els canvis socials durant aquells anys i anteriorment;

[...] ja que comparant aquelles èpoques (medievals) ab avuy —segons Antoni Aulèstia— veient lo que erem y lo que hem perdut, es com s'ha reanimat en les generacions actuals aqueix esperit, barreja d'enyoransa y desig de protesta y d'aspiració; que tendeix a reintegrar a la nostra terra en la plenitud de sos drets y de son cabal (Grau i López, 1991: 64).

De manera que, apareixia, a partir dels estudis sobre l'edat mitjana i de la redacció d'una història de Catalunya, una clara intencionalitat de vincular història i política, ja que amb la narració d'aquests successos —sobretot, dels primers— s'exposava a la llum d'un públic lector cada vegada més nombrós, antigues formes de govern contràries a la centralització i a la uniformització, i clarament propícies a les diverses tendències del XIX, ja fossin aquestes progressistes, federalistes o regionalistes.

Així doncs, i enquadrats els historiadors d'aquest segle en el marc del catalanisme polític, no ha de resultar estrany que empressin els fets de la Guerra Gran amb l'objectiu de localitzar el primer despertar de Catalunya després de 1714, ja fos a conseqüència de la formació de la Junta o del primer batalló de voluntaris, segons Antoni Bofarull (Bofarull, 1878); o de la creació de sometents, segons Pella i Forgas (Pella, 1883). En opinió d'Antoni Aulèstia:

Per a Catalunya es la guerra aquella com lo despertador de son esperit tants anys adormit. Ab la gloria militar present, recorda ses gestes d'altres dies, y se li refresca la memoria de sa gloriosa nacionalitat; ab l'ús de les armes y la restauració del sometent, adquireix força pera l'esdevenidor; y les metexes necessitats de la lluyta la posen en lo cas de tenir que recorre a son antich procediment autonómich pera atendre a la propia defensa (Aulèstia, 1887: 211).

Probablement amb semblants argumentacions, i altres interpretacions de la Guerra Gran, els historiadors del XIX pretengueren comprendre els orígens de la seva realitat política. De fet, Pella i Forgas situava en aquests anys de Revolució a França i de Contrarevolució a Espanya els orígens dels partits liberal i carlí del XIX (Pella, 1883); i Antoni Aulèstia, proper a Valentí Almirall, els orígens del regionalisme:

[...] se pot dir que axí com una guerra acabá ab ses llibertats, altra iniciá a la terra en la restauració regionalista moderna, que, com débil raig del auba que apunta, apareix ja en aquella ocasió (Aulèstia, 1887: 211).

Víctor Balaguer, Antoni Bofarull, Antoni Aulèstia, Esteve Paluzie i Pella i Forgas anaren més enllà de localitzar en els anys de 1793 i 1795 els orígens del seu context polític. La majoria d'ells copsaren que les discrepàncies i les desconfiances entre el llevant i el ponent peninsular ja foren presents durant el conflicte armat entre la França republicana i la monarquia borbònica; sobretot entorn a la creació de la Junta i dels sometents; així com també, apreciaren que part dels problemes econòmics de Catalunya tenien el seu fonament en la Pau de Basilea que havia possibilitat, amb l'enemistat amb Anglaterra, la pèrdua del mercat colonial. Així doncs, amb interpretacions molt lligades al catalanisme polític del període i a la situació econòmica del país —dificultats per reorientar el comerç cap a l'interior— els historiadors de la Renaixença anaren elaborant una història pròpia dels esdeveniments que s'havien succeït al Principat, deslligant-se de les històries d'Espanya i dels seus autors que, segons Víctor Balaguer,

[...] escrivien muy satisfechos la historia de Castilla creyendo escribir la de España (Balaguer, 1860: 11-12).

La Guerra Gran a la Catalunya de la primera meitat del segle xx

La historiografia catalana d'inicis del segle xx s'esdevingué en un període dominat pel predomini del catalanisme conservador i pel conflictiu context social i econòmic d'una societat mitjanament industrialitzada. En aquest context, aparegué *Catalunya en temps de la Revolució Francesa*, de Miquel del Sants Oliver (Oliver, 1911-12); i *Historia del pensamiento político catalán durante la guerra de España con la República Francesa (1793-1795)*, d'Àngel Ossorio i Gallardo (Ossorio, 1977); amb una finalitat que sovint no discrepà d'aquelles anteriorment ressenyades: emprar la història com argumentació a una idea política.

Miquel Oliver, en solfa amb el catalanisme, interpretà —a semblança dels seus predecessors— alguns dels episodis de la Guerra Gran:

A Barcelona s'obre l'allistament, cundeix l'entusiasme bèlich entre la joventut, s'organitzen els donatius patriòtics; y la comissió o junta magna que's forma ab tal objecte, tal vegada sense propòsits delibertats, no fa més que recullir una tradició dormida, encara que no perduda en la consciència nacional, y tornar a les normes del temps preborbònic (Oliver, 1911-12: 159).

Mentre que Àngel Ossorio, governador civil de Barcelona sota el govern de Maura i durant els fets de la Setmana Tràgica, considerà que el conflicte propicià que Catalunya tingués present que

[...] ella por sí sola, no constituía la plenitud de su substancia. En otros términos, que no vivía sólo por sí y para sí. Mas claro todavía, que su esencia era religiosa y

monárquica y que todas sus franquicias, todos sus derechos históricos, todos sus sueños realizados no serían absolutamente nada si ligaba su suerte á la de unos secretarios, contradictores de los dogmas con los cuales había sido poderosa la tierra catalana. Vió, en fin, que por encima de Cataluña estaban la religión y la monarquía y se prestó a defenderlas, fusionando su interés con el interés general de España (Ossorio, 1977: 306).

De fet, Ossorio i Gallardo pretenia, en un moment políticament complex, atenuar, mitjançant les seves interpretacions de la Guerra Gran, les diferències i discrepàncies entre el llevant i el ponent peninsular manifestant sovint que

[...] todo lo catalán —lo que gusta y lo que enoja— es netamente español y para España existe, siendo ceguera fatal el repelerlo como extraño en vez de cuidarlo como propio (Ossorio, 1977: 19).

Es podria precisar, sobretot arran de la monografia d'Àngel Ossorio, que la Guerra Gran ja no servia per manifestar exclusivament particularitats i diferències de Catalunya respecte a Espanya, talment com havia estat majoritàriament el cas durant la Renaixença; sinó que servia per manifestar per damunt de les particularitats —enmig del predomini del conservadorisme— les similituds de Catalunya amb la resta de l'Estat espanyol. Amb aquesta idea d'acostar Catalunya i Espanya, no ha de resultar estrany que Ossorio i Gallardo criticqués les interpretacions donades pels historiadors de Catalunya a la Guerra Gran, implicats bona part d'ells en el moviment del catalanisme polític:

Los catalanistas han dado á la guerra una importancia exagerada. Algunos, como Bori i Fontestá llegan á decir que Cataluña se dispuso á constituirse en diputación, y que Godoy se apresuró á preparar la paz para ahogar esos gérmenes regionalistas. ¡Es un colmo suponer que la paz de Basilea se debió á la prevención contra el catalanismo! No me parece tampoco fácilmente demostrable el aserto de Pella y Forgas de que en esa guerra nació el partido liberal catalán contemporáneo. Son igualmente exagerados los que creen ver en 1795 cuajada la simiente del regionalismo actual y preocupado de exterminarla el Estado Español (Ossorio, 1977: 308).

Tanmateix, i malgrat aquest embolcall polític que Miquel Oliver i Àngel Ossorio donaren a les seves obres, cal remarcar que els dos polítics-historiadors per elaborar la seva obra no sols empraren un nombre considerable d'estudis bibliogràfics, sinó que van fer un important treball d'arxiu, diferenciant els seus escrits dels estudis precedents que, majoritàriament, no fonamentaven les seves explicacions amb la documentació primària del període i empraven les monografies franceses³ escrites des d'inicis del segle XIX per sostenir part dels seus arguments. De fet, l'obra d'Ossorio i Gallardo fou fins als anys noranta —i, malgrat les seves interpretacions— l'únic treball global sobre la Guerra Gran, ja que aquest autor intentà no sols explicar les

3. Les monografies franceses emprades pels historiadors del segle XIX foren Marcillac, 1808 i Fervel, 1853. Els historiadors del segle XX consultaren, de més a més Vidal, 1889 i Torreilles, 1896.

campanyes militars —referenciades en la majoria de les històries de Catalunya del XIX— sinó comprendre —segons ell— els motius que portaren a la guerra, el caràcter inexcusable del conflicte, la necessitat de defensar Déu i rei, i la conveniència de destronar la tirania regnant a França. Així doncs, i fins a l'aparició de *Guerra Gran a la ratlla de França. Catalunya dins la guerra contra la Revolució Francesa* (1793-1795), de Roura i Aulinas (Roura, 1993) caldrà localitzar les properes explicacions del conflicte entre articles monogràfics i noves històries de Catalunya.

Durant els anys vint i trenta del segle XX els treballs entorn a la Guerra Gran es caracteritzaren per la manca d'escarafalls sonats en contra de la Revolució Francesa. De fet, fins aleshores, amb més o menys intensitat, totes les plomes del XVIII, del XIX i d'inicis del XX havien estat mullades per oposar-se als esdeveniments de la França revolucionària i per advertir que les idees —a Catalunya, i a Espanya— no havien estat estimades. Carles Pi i Sunyer i Ferran Soldevila, entre articles⁴ i una nova història de Catalunya (Soldevila, 1934-35), aprofitaren el conflicte de la Guerra Gran per manifestar la seva simpatia per la Revolució de 1789-1799. De fet, Ferran Soldevila escrivia:

No cal dir que, homes lliberals que som, en el cas concret de la «Guerra Gran» ens plauria molt més de veure els nostres antepassats col·laborant a l'obra de la Revolució francesa que oposant-s'hi (Soldevila, 1924: 223).

Tanmateix, ens restaria per saber quina obra de la Revolució recolzaria Ferran Soldevila, o Pi i Sunyer, que considerava «com evolució progressiva per a la Humanitat l'arrelament de les idees de la Revolució» (Pi, 1925: 136).

Ferran Soldevila, però, més dedicat a la història que Pi i Sunyer, repregué en la seva història de Catalunya, i pel que fa a la Guerra Gran, part de les interpretacions dels historiadors precedents, com les de Miquel Oliver o les d'Antoni Aulèstia, que atribuïen al conflicte el desvetllament de l'esperit autòcton adormit d'ençà de 1714. Ferran Soldevila escrivia:

La Guerra Gran posa en certs aspectes, un aturador a la davallada. Més, encara: amb el trasbalsament, en profunditat, que duu a la terra catalana, posa, çà i lla, al descobert la persistent vitalitat de l'esperit autòcton, desvetlla sentiments i records, aspiracions i neguits, que ens permeten assegurar la possibilitat de ressorgiment (Soldevila, 1935: 63).

Però Ferran Soldevila acceptà també algunes de les interpretacions d'Àngel Ossorio i afirmà que la Guerra Gran fou

[...] el primer acte d'espanyolisme col·lectiu dels catalans perquè Catalunya comparteix els sentiments del poble espanyol, combat sense cap aspiració de reconquesta autònoma, no sent, en cap dels seus estaments o dels seus homes, la més tènue vacil·lació davant l'avinentesa que, per a reprendre la llibertat, li ofereixen les insinuacions, les esperances i fins els projectes revolucionaris (Soldevila, 1935: 63).

4. Vegeu els articles següents: Soldevila, 1924 i Pi, 1925.

Tanmateix, per a Ferran Soldevila, la Guerra Gran fou alguna cosa més per a Catalunya i, enmig del context de la II República, escrigué:

Si, del 1714 ençà, hi ha hagut per a ella una ocasió propícia a la recuperació de la llibertat, i fins i tot a la consecució de la independència, és certament aquella. Sens dubte, la Revolució, si Catalunya s'hi hagués prestat, l'hauria ajudada a erigir-se en República independent. I en l'estat en què va arribar a trobar-se l'exèrcit espanyol, aquest no hauria pogut oposar-se a l'esforç combinat del naturals i dels exèrcits de la Convenció. La República catalana hauria estat un fet (Soldevila, 1935: 78-79).

Amb tot, no és estrany que un jove Vicens i Vives —que ja s'havia enfrontat amb Antoni Rovira per acusar-lo aquest últim d'escassa catalanitat i de poca sensibilitat nacional— digués que la síntesi de Ferran Soldevila

[...] no és altra cosa que una línia que, amb les seves corbes ascendents o descendents, condueix de la naixença de Catalunya al ressorgiment del segle XIX, recordant a cada moment, la discrepància dels fenòmens que estudia del camí ideal que devia seguir la trajectòria proposada (Muñoz, 1997: 65).

Iniciava aleshores Jaume Vicens les seves crítiques a la historiografia precedent que patia l'excés d'embolcalls polítics i el predomini de la història política en detriment d'una anàlisi econòmica i social dels fets.

Però després de la guerra civil ja no hi hagué esma, òbviament, per continuar les polèmiques historiogràfiques que des d'inicis dels anys trenta s'havien originat entre Jaume Vicens, Antoni Rovira i Ferran Soldevila. Poques foren les plomes que d'immediat retornaren als tinters sense ànim de servir al règim i al seu discurs. De fet, les que hi retornaren no escrigueren pas, majoritàriament, sobre els segles XVIII, XIX i XX que quedaren, malauradament, a l'abric del silenci i de la tergiversació. Arran d'això, la Guerra Gran patí, fins a l'impuls donat per Jaume Vicens a la història contemporània, els efectes d'una història dedicada

[...] a la exaltació de lo nacional y destinada a ponderar las anécdotas, las biografías y los grandes hechos de armas de los momentos de grandeza y hegemonía de España en el mundo, de la época llamada imperial (Muñoz, 1997: 176).

No obstant això, i durant els anys quaranta, hi hagué l'obra de Carrera i Pujal que, analitzant la història política i econòmica de Catalunya durant els segles XVI i XVIII (Carrera, 1947), posà de manifest dues coses respecte a la Guerra Gran: «la primera, la fidelidad al Rey» —dels súbdits catalans— «y su amor a la Religión y a la Pàtria» (Carrera, 1947: 98); i la segona, les pèssimes conseqüències econòmiques de la guerra a partir exclusivament de la documentació, prescindint de la bibliografia precedent i de tota narració dels fets que ocorregueren entre 1793 i 1795 a l'antic Principat. Amb tot, i en el marc de la postguerra, Jaume Carrera s'allunyava de les interpretacions que des de mitjans del segle XIX copsaven la guerra com el desvetllament de l'esperit autònom; ressenyant sols aquells trets més acceptables per al règim i el seu discurs.

La Guerra Gran a la Catalunya de la segona meitat del segle xx

A mitjans dels anys cinquanta la situació esdevingué un pèl diferent, arran de l'impuls de Vicens i Vives a la història econòmica i social, i a la història contemporània. No obstant això, la Guerra Gran quedà a l'ombra de dues grans guerres: la Guerra de Successió, en què es perderen les llibertats de Catalunya; i la Guerra del Francès, en què transcorregueren els inicis de la Revolució Liberal espanyola. Tanmateix, hi hagueren algunes obres que dedicades al període de 1793-1795 aportaren a la historiografia de la Guerra Gran noves explicacions, no reduïdes a ressenyar de Catalunya la defensa de Déu, Pàtria i Rei, l'enorme entusiasme popular o la gran quantitat de donatius. Carrera i Pujal explica la Barcelona de la Guerra Gran (Carrera, 1951); Moreu Rey dedicà els seus estudis a l'emigració nobiliària i eclesiàstica de la Revolució (Moreu Rey, 1955); Emili Vigo, a la política del Comitè de Salut Pública vers Catalunya (Vigo, 1956); Mercader i Riba, a donar una interpretació global del conflicte a partir de la bibliografia precedent (Mercader, 1957); i Max Cahner i Eulàlia Duran, a copsar una realitat cultural i mental d'un poble i d'un govern a partir dels romanços de cec de l'època (Cahner i Duran, 1959). De fet, els anys cinquanta no sols donaren noves explicacions sinó també algunes novedoses interpretacions; com ara que l'emigració francesa generà conflictivitat arreu (Moreu, 1955); que l'exèrcit francès patí dificultats i misèries a semblança dels exèrcits espanyols (Vigo, 1956); que les atrocitats comeses per les tropes foren igual d'horribles en ambdós exèrcits (Vigo, 1956); o que mitjançant la publicística les autoritats pretenien exercir la seva influència i control damunt d'un col·lectiu de l'Antic Règim (Cahner i Duran, 1959). Amb tot, s'enriquia un període que —segons Emili Vigo— havia estat considerablement deformat i enterbolit malgrat els orígens del segle dinou es trobessin en aquell segle XVIII aparentment gris i monòton (Vigo, 1956: 2).

Quan l'any 1960 Jaume Vicens i Vives va morir, la historiografia catalana i espanyola ja havia fet la seva mutació. Segons Jover Zamora:

[...] de una historiografía política e institucional construida a partir de una metodología positivista y erudita, a una historiografía social y económica servida por una metodología de base estadística, apta para la determinación de lo cuantitativo; de una temática bajomedieval y renacentista, a esa definitiva entrega a los temas de historia contemporánea (Jover, 1976: 229).

Tanmateix, l'incipient interès per la història contemporània no afavorí els estudis sobre la Guerra Gran ja que, en un context generalitzat de protesta contra el règim i de conflictivitat obrera, predominaren els estudis sobre la Revolució Liberal espanyola i sobre el moviment obrer.

No obstant això, i a l'abric del materialisme històric i de l'anàlisi de les estructures on se situava —damunt d'elles— el joc humà i polític, aparegueren algunes obres que de retruc o bé directament es dedicaren a alguns aspectes del conflicte entre la monarquia de Carles IV i la República Francesa. La majoria d'aquests historiadors analitzaren el marc econòmic i social sobre el qual havia transcorregut la Guerra Gran, prenent com a model l'obra de Pierre Vilar *Catalunya dins l'Espanya*

Moderna (Vilar, 1963). Rafael Tasis, per exemple, constatava que l'alçament de les quintes, la mort del rei i l'allistament de voluntaris s'havien d'entendre en el marc d'una època caracteritzada per males collites i fams endèmiques; així com també calia comprendre, en el marc econòmic, la consciència espanyola de Catalunya:

Catalunya a darrers del segle XVIII ofereix un curiós espectacle: el del seu esforç per a esdevenir una província espanyola a causa de la llibertat de comerç amb Amèrica [...] i l'auge de la indústria cotonera que [...] transforma la vella producció artesanal dels teixits en una indústria moderna de filatures, teixits i tintures, que dona a la fabricació de les indianes el primer paper en l'economia de Barcelona i grans zones de Catalunya (Tasis, 1962: 9).

Però Rafael Tasis mencionava quelcom més, arran de l'interès que suscitava en aquell moment l'estudi dels esdeveniments revolucionaris. De fet, seguint la interpretació clàssica de la Revolució Francesa —que oposava burgesia amb aristocràcia— afegia que la burgesia catalana

[...] no té gran cosa que témer de l'aristocràcia, almenys a Catalunya; puix que la vella noblesa catalana ha desaparegut, absorbida en títols i privilegis per la Cort, i els qui resten al país son, o bé *dilettantes* de les arts i la literatura [...] o bé son ambiciosos sense grandesa (Tasis, 1962: 10).

Amb tot això, es confirmava allò que Jaume Vicens havia escrit arran del Congrés de París que

[...] la historia de los hechos políticos ha perdido definitivamente la primacía que hasta hace poco había ejercido en el conjunto de esa ciencia. El interés se ha concentrado en la discusión de las ponencias relativas a la historia económica, institucional y social (Muñoz, 1997: 188).

Tanmateix, aquests anys aportaren més coses a la historiografia catalana, com la proliferació d'estudis quantitvistes o els d'història local. Jaume Sobrequés posà en pràctica els estudis quantitvistes —en solfa amb els *Annales*— a partir d'un estudi sobre la immigració francesa a Arenys de Mar des dels primers dies de la Revolució Francesa fins a 1798; amb l'interès afegit d'iniciar el seu treball fora de l'àmbit de Barcelona (Sobrequés, 1964). Mentre que, Josep Lladonosa, Josep M. Recasens i Salvador Rovira, que treballaren respectivament el conflicte a la Vall d'Aran (Lladonosa, 1967), a Tarragona (Recasens, 1963) i, uns anys després, a Altafulla (Rovira, 1979), donaren, mitjançant els seus estudis d'història local, una nova apreciació del conflicte més enllà dels fets succeïts a Barcelona. No obstant aquestes contribucions, no cal pensar que durant els anys seixanta el conflicte de 1793-1795 deixà d'emprar-se per donar cos a argumentacions polítiques. Enmig d'una historiografia que estava predominantment interessada per les revolucions liberals hi havia qui manifestava, aprofitant la narració dels esdeveniments de la Guerra Gran, les seves discrepàncies per aquesta via de canvi. Tort i Mitjans,

que escrigué sobre la vida de Francesc Armanyà, argumentava reiterades vegades amb diferents mots que

[...] las estructuras, al envejecer deben, es cierto, ser reformadas o sustituidas, pero nunca destruidas o aniquiladas porque continuamos creyendo que la evolución y no la revolución debe regir la metamorfosis de cualquier época (Tort, 1967: 14).

Els anys setanta no foren especialment satisfactoris per a la historiografia catalana de la Guerra Gran. Després de la mort del general Franco, la majoria dels historiadors es trobaren molt més interessats pels fets de la Guerra Civil i de la segona República que no pas pel període de transició entre l'antic i el nou règim. Tanmateix, la Guerra Gran es beneficià d'alguns estudis disposats a conèixer, no sols el marc econòmic del període sinó les actituds i mentalitats dels diferents col·lectius socials de l'Antic Règim. De fet, durant aquests anys, la historiografia es beneficià majoritàriament dels estudis i de les interpretacions de Pierre Vilar, ja que poques foren les obres dedicades explícitament, per historiadors catalans, a aquest període. L'obra de Ricard Jordà *La Guerra Gran vista des d'Olot, 1793-1795* fou l'únic treball amb referència directa (Jordà, 1975). Sí que hi hagué, d'altra banda, algunes obres que de retruc feren menció als fets, com ara les històries generals de Catalunya; o l'estudi de Martí de Riquer *Quinze generacions d'una família catalana* (Riquer, 1979). Cal remarcar també que durant els anys setanta aparegué l'estudi d'Irene Castells sobre els rebomboris del pa a Barcelona, esbossant el marc econòmic i social del període precedent a l'esclat de la Guerra Gran. Irene Castells constata principalment que els aldarulls tingueren el caràcter propi dels motins de subsistència de l'Antic Règim (Castells, 1971), contraposant-se així al treball de Moreu Rey que copsava entorn de 1789 un naixent esperit revolucionari (Moreu, 1967: 84).

Fou, però, durant aquests anys, de cabdal importància per a la historiografia de la Guerra Gran l'obra de Pierre Vilar. Perquè posà punt i final a les interpretacions anteriors que no distingien més que una sola actitud enfront del conflicte —entusiasme— i dels esdeveniments de la França revolucionària —rebuig—. Pierre Vilar digué que

[...] les classes dirigents i les classes populars no tenen la mateixa estructura psicològica davant dels problemes plantejats. [...] Les classes dirigents tenen, si no sempre, almenys en molts casos, una tendència al conservadorisme i a la moderació, i les classes populars tendeixen espontàniament a la rebel·lió (Vilar, 1973: 93-94).

De fet, l'estudi de Pierre Vilar no sols demostrava que no tothom era de la mateixa opinió (Vilar, 1973: 101); sinó que evidenciava que els fets revolucionaris, i entre aquests, a tall d'exemple, la mort del rei —emprats, durant anys i anys com a justificació de la inexcusabilitat del conflicte— no havien provocat manifestacions d'autèntic horror i trasbalsament. I així ho demostrava mitjançant un escrit d'un contemporani que semblava poc preocupat per l'execució de Lluís XVI:

Los papeles públicos anuncian la muerte del Rey, su cuerpo fue sepultado y cubierto de cal en la Yglesia de Santa Magdalena. La otra cosa es que he acabado del todo la grana de col de flor y de col broquil, espero que Vm me remita una pequeña porción (Vilar, 1973: 103).

A poc a poc, el conflicte bèl·lic entre Espanya i França anava obtenint noves argumentacions i noves interpretacions, fruit dels treballs de recerca que s'anaven originant. Tanmateix, els anys setanta propiciaren, amb la reivindicació de l'Estatut d'Autonomia, un cert retorn a les interpretacions de la Renaixença. La Guerra Gran solia ésser copsada majoritàriament en les històries generals de Catalunya o com «un període on les mostres del catalanisme i del sentit autònom es donaven a tots nivells» (Puig, 1978: 111), o, com «un conflicte que comportà la instauració d'un règim autonòmic» (Nadal, 1980: 194). Amb tot, no resultaria estrany, a semblança d'altres temps, que les interpretacions als fets que s'esdevingueren entre 1793 i 1795 responguessin a allò que alguns políticament anhelaven. Segons escrigué Ucelay Da Cal:

Total, els historiadors no s'han recuperat mai de la primerenca intoxicació d'ésser un centre d'atenció tal com ho van ser a la transició dels anys 70, quan representaven la voluntat de mantenir viu el record polític dels anys 30 (Ucelay, 1990: 69-70).

Els anys vuitanta d'aquest segle es feren finalment ressò de la Guerra Gran, malgrat recaure, majoritàriament, l'interès acadèmic sobre l'anàlisi dels primers anys del Franquisme. Tanmateix, aparegueren els primers treballs que, de mica en mica, matisarien totes les explicacions donades des del segle XVIII al conflicte. De manera que, la Guerra Gran, petita i fins aquell moment poc coneguda, s'apropià del seu raconet dins de la historiografia catalana.

Fou durant aquests anys, i a l'abric majoritàriament d'una historiografia que pretenia conèixer les cultures i les mentalitats de la societat, quan s'escrigueren diferents articles referents a la societat catalana de l'Antic Règim (Roura, 1988 i 1989); alguns dels quals feren especial atenció a l'Església (Roura, 1984a i 1984b); als emigrats francesos (Roura, 1986), (Marcé, 1988), (Riera, 1989); o als col·lectius d'homes que participaren en el conflicte: miquelets (Soler, 1984, Llimargas, 1989) i esquadres (Borrueil, 1989). No obstant això, els estudis sobre les actituds socials no foren exclusius. Hi hagué diversos treballs que feren menció a altres coses, com ara les institucions: Junta de Barcelona (Ruiz, 1987) i Real Junta de Frontera (Roura, 1986); les cançons i els romanços de l'època (Llimargas, 1989) o les repercussions del conflicte en un lloc concret (Marcé, 1987a i 1987b), (Benimeli, 1989), (Valmaseda i Vaquer, 1989). No cal oblidar tampoc les obres que sense estar dedicades a la Guerra Gran, de retruc en mencionaren alguna cosa, com ara l'estudi dels caputxins fet per Basilí de Rubí (Rubí, 1984) o el recull de documentació del període de Simon Palmer (Simon, 1982).

Tota aquesta multiplicitat d'estudis acabà per confirmar algunes de les interpretacions donades anteriorment, i enre quedaren a partir d'aleshores tots aquells escrits que ressenyaven categòricament l'entusiasme que suscità el conflicte; o l'interès de les autoritats per defensar Déu, Pàtria i Rei. De fet, allò que millor

s'evidencià en tots els treballs fou que no hi hagué, respecte als fets de França, ni una sola opinió, ni un entusiasme efervescent per a la lluita; talment com Pierre Vilar ja havia suggerit a mitjans dels anys seixanta. Roura i Aulinas, respecte a això, mencionava:

Es claramente dudoso que pueda hablarse de entusiasmo si se considera el coste que suponía la guerra. Ciertamente hubo donativos generosos en los primeros momentos [...]. Pero, según parece, ni fueron tan abundantes ni tan voluntarios como las relaciones de listas y la propaganda parecen dar a entender. [...]. Pero, incluso la «unanimidad política» es claramente cuestionable. En un contexto de cruzada anti-francesa [...] los testimonios de simpatía hacia los revolucionarios adquieren una dimensión mayor de la que le confieren las escasas y/o fragmentarias informaciones que han llegado hasta nosotros. Éstas las hallamos en denuncias, alusiones, declaraciones anónimas, reproducción de símbolos de la revolución, aparición de pasquines, celebración de tertulias [...] aunque el carácter clandestino de todo ello limita las posibilidades de sopesar la amplitud de su incidencia e implantación (Roura, 1988).

Altres aportacions importants foren aquelles que observaren el caràcter majoritàriament reaccionari de l'Església; l'allistament com una oferta temptadora; la Junta com un niu de conflictes entre noves i velles classes; la guerra com un cost econòmic massa elevat per a l'antic Principat; i l'interès per part dels poders polítics i eclesiaístics d'apuntalar i de fortificar la vella estructura de l'Antic Règim davant de qualsevol amenaça de ruïna. Amb tot, s'anava construint de mica en mica la història de la Guerra Gran. Tanmateix, no cal menystenir que els anys vuitanta restaren majoritàriament a l'abric del Bicentenari i que, per tant, molta producció d'aquest període es trobà, segons Roura i Aulinas,

[...] relegada en lo fundamental al voluntarismo intelectual de unos pocos; y claro está, al oportunismo de otros, ante la inevitable actualidad que adquiriría, a última hora, la efemérides (Roura, 1990: 154).

De fet, molts dels articles abans ressenyats es localitzen entre les pàgines de col·loquis, revistes i treballs col·lectius d'enorme interès que s'elaboraren amb motiu del Bicentenari. Tanmateix, aquest augment d'estudis no ens hauria de portar a pensar que el període de la Guerra Gran fos, a finals dels anys vuitanta, un període conegut. Roura i Aulinas l'any 1989 escrivia:

Malheureusement, les travaux qui se réfèrent à l'Espagne et à la Révolution Française ne sont pas abondants ni, en général, particulièrement solides et encore moins, récents. [...]. Je crois, donc, qu'il existe un double problème dans l'historiographie du période auquel nous nous référons: celui de «l'oubli» —réflété dans la disette de travaux— et, d'autre part, le caractère provisionnel des connaissances qu'elle a réussi à nous offrir. [...]. D'abord, on ne peut pas faire le reproche que, en toute logique, l'historiographie aie centré l'attention prioritaire dans les moments clef, et d'une plus grande transcendance immédiate, de l'histoire d'Espagne dans son procès de crise de l'Ancien Régime (je pense, par exemple,

à la Guerre Napoléonienne); et que cela aie tourné en préjudice des autres. Néanmoins, ce qu'on ne peut pas continuer à accepter c'est que ces autres moments (comme par exemple, le contexte de guerre contre la France révolutionnaire) se voient réduits à la simple considération d'épisodes qui ont du sens seulement dans la mesure qu'ils anticipent ou préparent ce qui va passer dans l'avenir (Roura, 1989: 653-654).

Els anys noranta han evidenciat que Roura i Aulinas encertava quan deia que molts dels treballs responien a l'oportunitisme que propicià el Bicentenari de la Revolució francesa, ja que pocs han estat aquells historiadors que posteriorment a 1989 han retornat a l'estudi del període de 1793-1795. Lluís Roura i Jordi Llimargas en són, avui dia, les grates excepcions. Tanmateix, no caldria fer un balanç negatiu sobre la situació actual de la historiografia catalana de la Guerra Gran, ja que els anys noranta aportaren *Guerra Gran a la ratlla de França. Catalunya dins la guerra contra la Revolució francesa (1793-1795)* de Roura i Aulinas (Roura, 1993) —que per la multitud d'aspectes tractats i per les qüestions que resolgué és actualment l'obra de referència— juntament amb l'estudi de l'hispanista J.R. Aymes: *La guerra de España contra la Revolución Francesa (1793-1795)*, que aparegué poc abans de la publicació de l'estudi de Lluís Roura (Aymes, 1991). Probablement, ambdós historiadors foren conscients de la necessitat de donar una nova monografia al conflicte, desabillant-lo de tòpics i dotant-lo de suggestives interpretacions com a ressò de la bibliografia precedent i d'un exhaustiu treball d'arxiu.

La Guerra Gran, a més, ha gaudit durant els anys noranta d'alguns articles força interessants apareguts en diferents col·loquis d'ací (A.D., 1990, Santa i altres, 1993, A.D., 1997) i de l'estranger (Sagnes, 1993); així com també d'alguns articles publicats en diferents revistes per Lluís Roura (Roura, 1994), Jordi Llimargas (Llimargas, 1992 i 1994) i Rafael Català i Valentí Gual (Català i Gual, 1994). Però no obstant això, no seria just deixar de mencionar que els anys noranta abracen també les primeres tesines i tesis dedicades o bé exclusivament al conflicte o bé al seu període, aportant suggeriments d'enorme interès a conseqüència dels seus estudis minuciosos; és el cas, per exemple, dels treballs d'iniciació a la recerca de Jordi Llimargas: *Consens i coerció en l'exercici del poder a Catalunya. La Junta provincial de 1794-1795* (Llimargas, 1999), o de Montserrat Jiménez: *El canonge Dorca i la il·lustració gironina* (Jiménez, 1992), o de la tesi de Jordi Fàbregas: *Catalunya i la Guerra Gran: el voluntariat dels Miquelets* (Fàbregas, 1995). Tot això fa, que aquest període, en què cal trobar probablement la llavor de la Revolució, gaudeixi en detriment de les foscos d'una mica de llum. Perquè, de fet, qui pot comprendre 1812 sense entendre la complexitat mental de 1793-1795 quan ja feia alguns anys que la Inquisició prohibia certes lectures i alguns homes de Barcelona «conversaban recatadamente como medrosos de ser oídos porqué al parecer no estaban en olor de santidad por sus ideas» (Coroleu, 1844: 9).

Fonts arxivístiques i documentals citades

- AHCB-ms., A-165. Dietari de Ramon Cornet. *Cosas acontecidas en la ciudad de Barcelona*.
 ARMAÑÁ, F. (1793). *Pastoral del Arzobispo de Tarragona, D. Francisco Armañá, con motivo de haberse declarado la guerra a Francia*. Biblioteca de Catalunya, Col·lecció Bonsoms, núm. 928.
 — (1794). *Pastoral en que descubriendo los impíos proyectos de los llamados patriotas franceses, los engaños de sus alevosas promesas, y los horrorosos efectos de su furor, se exhorta nuevamente a la vigorosa defensa de la religión y de la Patria*. Biblioteca de Catalunya, Col·lecció Bonsoms, núm. 6257.

Bibliografia

- A.D. (1990). *Església i societat a la Catalunya del segle XVIII*. Cervera: UNED.
 — (1997). *III Congreso de Historia Militar*. Saragossa: Instituto Fernando el Católico.
 AULÈSTIA, A. (1887). *Història de Catalunya*. Barcelona: La Renaixença.
 AYMES, J.R. (1991). *La guerra de España contra la Revolución Francesa (1793-1795)*. Alacant: Instituto de Cultura Juan Gil Albert.
 BALAGUER, V. (1863). *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*. Barcelona: Librería de Salvador Manero, vol. 5.
 BOFARULL, A. (1878). *Historia crítica (civil y eclesiástica) de Cataluña*. Barcelona: Juan Alen y Fuganull, editor, vol. 9.
 — (1989). «Les esquadres de Catalunya i la Revolució», *Jacobinisme. Reacció i Revolució a Catalunya i a Espanya, 1789-1837*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, p. 205-210.
 CAHNER, M. (1998). *Literatura de la Revolució i la Contrarevolució (1789-1849)*. Barcelona: Curial.
 CAHNER, M.; DURÁN, E. (1959). «La guerra gran a través de la poesia de l'època (1793-1795)», *Germinàbit*, núm. 58, p. 2-5.
 CARRERA, J. (1947). *Historia política y económica de Cataluña, siglos XVI-XVIII*. Barcelona: Casa Bosch.
 — (1951). *La Barcelona del segle XVIII*. Barcelona: Casa Bosch.
 CASTELLS, I. (1971). «Els rebomboris del pa de 1789 a Barcelona». *Recerques*, núm. 1, p. 51-81.
 CATALÀ, R.; GUAL, V. (1994). «La base fiscal pel sosteniment de la guerra gran. El cas del Baix Gaià». *Estudis Altafullencs*, núm. 18, p. 57-91.
 GODOY, M. (1839). *Memorias de Don Manuel Godoy*. Girona: Vicente Oliva, editor, 5 vol.
 COROLEU, J. (1888). *Memorias de un menestral de Barcelona, 1792-1864*. Barcelona: La Vanguardia.
 FÀBREGAS, J. (1995). *Catalunya i la Guerra Gran: el voluntariat dels Miquelets*. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili. [Trebball de recerca inèdit].
 FERRER, J.A. (1989). «El Valle d'Arán durante la guerra contra la Convención (1793-1795)». *Jacobinisme. Reacció i Revolució a Catalunya i a Espanya, 1789-1837*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, p. 257-281.
 FERVEL, J.N. (1853). *Campagnes de la Révolution française dans les Pyrénées Orientales*. París: Ed. Pillet Fils Ainé, 2 vol.
 FURRIOLS, M. (1958-60). «Diari de mossèn Isidre Serrat, 1796-1815». *Ausa*, núm. 3, p. 16-21.
 GRAU, R. (1992). «Criticisme». *Diccionari d'història de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, p. 320-322.

- GRAU, R.; LÓPEZ, M. (1991). «Sobre la tradició historiogràfica». *L'Avenç*, núm. 145, p. 64-69.
- HIGUERELA DEL PINO, L. (1989). «El concepto sobre la Francia revolucionaria según el clero español de la época». *Repercusiones de la Revolución Francesa en España*. Madrid: Universidad Complutense de Madrid, p. 555-580.
- JIMÉNEZ, M. (1992). *El canonge Dorca i la il·lustració gironina*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. [Treball de recerca inèdit].
- JORDÀ, R. (1975). *La Guerra Gran vista des d'Olot (1793-1795)*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- JOVER, J.M. (1976). «Corrientes historiográficas en la España Contemporánea». *Once Ensayos sobre la Historia*. Madrid: Fundación Juan March, p. 215-247.
- LLADONOSA, J. (1967). *Invasions i intents d'integració de la Vall d'Aran a França*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- LLIMARGAS, J. (1989a). «Un cas ordinari: l'hereu Vinyoles contra la Revolució Francesa (1793-95)». *La Revolució Francesa i el procés revolucionari a Catalunya i al País Valencià*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, p. 115-124.
- (1989b). «La Revolució Francesa "carregada de romanços"». *L'Avenç*, núm. 122, p. 42-47.
- (1992). «Les chansons catalanes à succès populaire sur la Révolution Française. Un discours contre-révolutionnaire inefficace». *Annales Historiques de la Révolution Française*, núm. 2, p. 245-256.
- (1994). «La difussion des nouvelles en catalogne a la fin du XVIII^e siècle (1789-1799): Rumeurs et nouvelles de la Révolution Française». *Annales Historiques de la Révolution Française*, núm. 1, p. 83-95.
- (1999). *Consens i coerció en l'exercici del poder a Catalunya. La Junta provincial de 1794-1795*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. [Treball de recerca inèdit].
- MALDÀ, BARÓ DE (1987). *Calaix de Sastre*. Barcelona: Curial, vol. 2 i 3.
- MARCÉ, M.C. (1987). «La rereguarda a Sabadell durant la Guerra Gran». *L'Avenç*, núm. 104, p. 114-119.
- (1988a). «La immigració francesa a Sabadell a la darrerria del segle XVIII». *Arraona. Revista d'Història*, núm. 2, p. 27-34.
- (1988b). «La Guerra Gran a Sabadell, 1793-1795». *Quaderns de la Fundació Bosch i Cardellach*. Sabadell.
- MARCILLAC, L. (1808). *Histoire de la guerre entre la France et l'Espagne pendant les années de la Révolution française, 1793, 1794 et partie de 1795*. París: Chez Maginel.
- MERCADER, J. (1957). *El segle XVIII. Els capitans generals*. Barcelona: Vicens i Vives.
- MOREU, E. (1955). *Un barceloní a la cort de Maria Antonieta: Sartine (Barcelona, 1729; Tarragona, 1801)*. Barcelona: Selecta.
- (1967). *Revolució a Barcelona el 1789*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- MUÑOZ, J. (1997). *Jaume Vicens i Vives. Una biografia intel·lectual*. Barcelona: Edicions 62.
- NADAL, J. (1980). *Història de Catalunya*. Bilbao: La Gran Enciclopedia Vasca. vol. 9.
- OLIVER, M. (1911-12). *Catalunya en temps de la Revolució Francesa*. Barcelona: Il·lustració Catalana.
- OSSORIO, A. (1977). *Historia del pensamiento político catalán durante la guerra de España con la República Francesa (1793-1795)*. Barcelona: Ed. Grijalbo. [Monografia original, Madrid, Oliva-Villanueva y Geltrú, 1913].
- PALUZIE, E. (1860). *Olot, su comarca, sus extinguidos volcanes, su historia civil, religiosa y local*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Jaime Jepús.
- PELLA, J. (1883). *Historia del Ampurdan. Estudio de la civilización en las comarcas del noreste de Cataluña*. Barcelona: Luis Tasso y Serra.

- PI, C. (1925). «La vida a la frontera durant les guerres amb la França». *Revista de Catalunya*, núm. 2, p. 133-147.
- PUIG, LL.M. (1978). «L'impacte de la Revolució Francesa (1780-1808)». *Història de Catalunya*. Barcelona: Salvat, vol. 5, p. 103-117.
- RECASENS, J.M. (1963). *El corregimiento de Tarragona en el último cuarto de siglo XVIII, Aspectos económico y político-social*. Tarragona: Sociedad Arqueológica.
- RIERA, E. (1989). «Control y represión de franceses en Catalunya durante la Guerra Gran». *Repercusiones de la Revolución Francesa en España*. Madrid: Universidad Complutense de Madrid, p. 327-344.
- RIQUER, M. (1979). *Quinze generacions d'una família catalana*. Barcelona: Planeta.
- ROURA, LL. (1984a). «El pensament antifilosòfic i contrarevolucionari de la jerarquia eclesiàstica espanyola». *Trienio*, núm. 3, p. 57-65.
- (1984b). «Poders i mentalitat: Anotacions entorn a la intermediació cultural a la Catalunya del segle XVIII». *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*. Barcelona: Universitat de Barcelona, vol. 2, p. 621-627.
- (1986a). «Els francesos a Mallorca: notes per a una aproximació al bandejament i la immigració a finals del segle XVIII». *El regne de Mallorca i el Sud francès*. Palma de Mallorca: Institut d'Estudis Baleàrics, p. 129-139.
- (1986b). «La Real Junta de la Frontera (1797-1799) y los daños causados por la Guerra Gran». *Estudios de Historia Social*, núm. 36-37, p. 221-228.
- (1988). «La “unanimitat espanyola” frente a la Francia de la Revolución». *Revista de Historia das Ideias*, núm. 10, p. 57-68.
- (1989a). «La sociedad catalana y la guerra entre España y la Convención: ¿una lucha contra la Revolución? *Trienio*, núm. 13, p. 57-68.
- (1989b). «Exèrcit i societat a la Guerra entre Espanya i la Convenció». *Jacobinisme. Reacció i Revolució a Catalunya i a Espanya, 1789-1837*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, p. 299-316.
- (1989c). «L'accueil de la Révolution Française en Espagne (1789-1795): Guerre et Révolution. Etat de la recherche». *L'Image de la Révolution Française*. París: Sorbonne, p. 653-659.
- (1990). «La Revolución Francesa. Una mirada al Bicentenario», a *Historia Social*, núm. 8, p. 135-155.
- (1993). *La guerra gran a la ratlla de França. Catalunya dins la guerra contra la Revolució Francesa (1793-1795)*. Barcelona: Curial.
- (1994). «Une Republique catalane au temps de la Révolution? *Annales Historiques de la Révolution Française*, núm. 2, p. 257-265.
- ROVIRA, A. (1924). «La gran pietat de la nostra història». *Revista de Catalunya*, núm. 1, p. 536-546.
- ROVIRA, S. (1979). «Altafulla i la Guerra Gran». *Quaderns d'Història Tarraconense*, núm. 1. Tarragona, p. 129-156.
- RUBÍ, B. (1984). *Els caputxins a la Barcelona del segle XVIII. Aproximació històrica-bibliogràfica*. Barcelona: Caputxins de Sarrià.
- RUIZ, J. (1987). «Defensa y juntismo en la Barcelona de la Guerra Gran (1793-1795)». *Trienio*, núm. 10, p. 27-43.
- SAGNES, J. (dir.) (1993). *L'Espagne et la France a l'époque de la révolution française (1793-1807)*. Perpinyà: Presses Universitaires de Perpignan.
- SANTA, A. i altres (1993). *1793. Naixement d'un nou Món a l'ombra de la República*. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida.
- SIMON, M.C. (1982). «Bibliografía de Cataluña (1766-1820)». *Cuadernos Bibliográficos*, XLII. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

- SIMÓN, A. (1989). «Catalunya i la Revolució Francesa. La visió d'un llibre de memòries». *Trienio*, núm. 14, p. 131-142.
- SOBREQUÉS, J. (1964). «La immigració francesa a Arenys de Mar a finals del segle XVIII (1791-1798)». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, núm. 17, p. 419-435.
- SOLDEVILA, F. (1924). «L'esperit bel·licós – II». *Revista de Catalunya*, núm. 1, p. 218-227.
— (1934-35). *Història de Catalunya*. Barcelona: Alpha.
- SOLER, S. (1984). «Aspectes de la Guerra Gran: el terç de voluntaris del partit de Besalú». *Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca*, núm. 2, p. 106-126.
- TASIS, R. (1962). *La Revolució Francesa i Catalunya*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- TORREILLES, P. (1986). *Perpignan pendant la Révolution, 1789-1800*. Perpinyà: Imp. de Charles Latrobe.
- TORT, F. (1967). *Biografia històrica de Francisco Armanyà Font*. Vilanova i la Geltrú: Imprenta Socitra.
- UCELAY, E. (1990). «La historiografia catalana dels anys 60 i 70: marxisme, nacionalisme i mercat cultural català». *Historiografia catalana. Balanç i perspectives*. Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials de Girona, p. 53-89.
- VALMASEDA, J.; VAQUER, F.J. (1989). «La Seu d'Urgell a la Guerra Gran». *La Revolució Francesa i el procés revolucionari a Catalunya i al País Valencià*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona: p. 183-197.
- VIDAL, P. (1889). *Histoire de la Révolution française dans le département des Pyrénées Orientales*. Perpinyà: L'Indépendant.
- VIGO, E. (1956). *La política catalana del gran Comitè de Salut Pública*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- VILAR, P. (1964). *Catalunya dins l'Espanya moderna*. Barcelona: Edicions 62.
— (1973). «Ocupació i resistència durant la Guerra Gran i en temps de Napoleó». *Assaigs sobre la Catalunya del segle XVIII*. Barcelona: Curial, p. 93-131.